

Ministri so podprli zamisel o okrepljenem sodelovanju na evropski ravni in ponovno potrdili pomen, ki ga pripisujejo evropskim konferencam kot forumom za izmenjavo informacij in izkušenj, da se okrepi Evropska izobraževalna hiša. Predstavniki Slovaške republike so izrazili pripravljenost, da organizirajo v Bratislavi naslednjo evropsko konferenco,

ki naj bi bila med španskim predsedovanjem. Španija in Evropska komisija sta pozdravili to ponudbo in povedali, da soglašata s sodelovanjem s slovaškimi organi pri organizaciji tega dogodka.

Tatjana Jurkovič,
Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport

ADORNO O GLASBI KOT OBJEKTU ŽELJE

Theodor W. Adorno, 1999, Sound Figures, Stanford: Stanford University Press, 229 str.

Theodor Adorno je brez dvoma eden najboljših poznavalcev glasbe. V knjigi, ki je pred nami, je (ponovno) prepričljivo pokazal, kako **kulturna industrija**, kot jo je sam imenoval, spreminja glasbo v vsakdanje klišeje, ki se prilegajo vremenu, obleki ali razpoloženju. Glasba je zaradi tega vse bolj trivialno ozadje človekovega vsakdanjega življenja, ki ima vsaj tri ideološke funkcije, kot zapiše Adorno.

Prva ideološka funkcija glasbe je manifestacija **lažne ali napačne zavesti**. Ta funkcija je pravzaprav druga stran zgodbe o psihološkem človeku in njegovem preprostem odnosu do glasbe. Ne le vsakdanji ljudje, ampak tudi »glasbeni strokovnjaki« so prepričani, da ima glasba nalogo razvedriti, zabavati, pomiriti človeka. Glasba, pravijo (ne brez patosa), pove več kakor besede, sega človeku najgloblje v srce, iz njegove podzavesti izvablja zatrta čustva, skrbi za človekovo dobro počutje. Celo t. i. glasbeni terapevti prisegajo na glasbo in njene »zdravilne« učinke. Glasba naj bi vsekakor imela veliko skupnega s človekovimi občutki, z emocijami, afekti, razpoloženji, umetnik pa naj bi bil nekakšen psiholog, ki ve, kako ravnati z njimi.

Adorno se s tako preprosto razlago glasbene funkcije nikakor ni strinjal. Seveda nas to ne preseneča, saj je bil izjemen poznavalec ne le glasbe, ampak tudi psihoanalize, filozofije, sociologije, umetnosti. Njegov pogled je bil tako širok, da že zaradi njega ni mogel pristajati na sveto preproščino uporabne psihologije,

ki verjame v človekovo osebnost, pozitivne vibracije, ozaveščanje podzavesti, manipulacijo s čustvi ipd.

Adorno je zavračal tako psihologijo in pokazal, da je glasba mnogo več kot le kulisa, ki naj skrbi za dobro počutje psiholoških ljudi. Glasba, pravi, človeka zadeva v njegovem bistvu, ki pa ni psihološke narave, ampak je družbene in ontološke. To pomeni, da je človek najprej in bistveno družbeno bitje, ki živi v družbenem polju, to pa ni rajski vrt, ampak je polno neenakosti, nepravilnosti, korporativnega nasilja nad posamezniki in posameznicami. Glasbenik bi se kot družbeno bitje tega kratko malo moral zavedati.

Druga funkcija, ki jo ima glasba, je **trivializacija družbenih konfliktov**. Glasba je zaradi tega preprosto orodje, ki naj ljudem pomaga pozabiti na grobi vsakdan, v katerem so pogosto poniževani, zatirani ali izkoriščani. Sprostijo naj se ob zabavni ali lepi glasbi, ki jim vsaj za trenutek pričara nekaj iluzij, zaradi katerih se bodo bolje počutili. Zjutraj bodo tako ali tako morali oditi v kruto realnost, na delovno mesto, kjer bodo zopet prenašali nasilje, neumnosti ter izkušali nemoč.

Adorno je ostro zavrnil ideje o lepi glasbi. Za njega je glasba lahko samo dobra ali slaba. Vse drugo so pridevniki, ki so si jih izmislili psihološki ljudje, da jim ne bi bilo treba misliti, kaj glasba sploh je. Pri tem gre vsekakor za določeno [miselno] lenobo, ki jo »lepa« glasba samo še podpira.

Tretja funkcija, ki jo ima večina glasbe, je oblikovanje **ponarejene ali lažne pomiritve**. Če človeško bitje ne more narediti veliko, da bi se družbeno nasilje nad njim zmanjšalo, naj se vsaj navidezno

pomiri. Pri tem mu bo pomagala glasba: iz njega bo izvabila prijetne občutke, blage misli in dobrodejna čustva, ga zazibala v lažno pomiritev s svetom in seboj, nato pa ga odnesla v prečudoviti svet iluzij. Iz njih se bo sicer kmalu prebudil, toda morda nikoli ne bo pomislil, da je vse skupaj le lažno in goljufivo manipuliranje.

Seveda pa je Adorno poznal razloček med dobro in slabo glasbo, kot smo že omenili. Tri funkcije, o katerih smo na kratko spregovorili, ima slaba glasba, medtem ko dobra glasba nastaja povsem drugače.

Globalno vzeto, nadaljuje Adorno, ima dobra glasba pomembno funkcijo, ki ni nič drugega kot **diverzija** (str. 4). Seveda že vidimo, kako se [psihološki] ljudje, navajeni na prijaznost pastoralne oblasti, prijemljejo za glasbo in pljuvajo po Adornu. Toda ne pozabimo, da je avtor učenec Albana Berga ter izjemni poznavalec avtoritarne osebnosti, njene narave ter funkcije. To pomeni, da ni govoril kar brez premisleka, ko je trdil, da je bistvena funkcija glasbe diverzija.

Adorno je predobro vedel, da navadna ali slaba glasba, ki služi kot kulisa za dnevno dogajanje, od poslušalca ne terja ničesar. Ne terja nobenega mentalnega napora, ne vznemirja ga. Taka glasba je skrajno preprosta: ko zaslišite prve akorde, že veste, kaj bo sledilo in kako se bo vse skupaj končalo. Slaba glasba je klišejska, taki pa so tudi psihološki ljudje: v postvarelem svetu so narejeni po modelih. Grozljivo ni to, da so ljudje drugačni, ampak to, da so tako neverjetno podobni drug drugemu.

Diverzija, o kateri govori Adorno, je natančno premišljen koncept glasbenega dogajanja. Dobra glasba ne zadovoljuje človekovih želja in ni oblika pogojevanja, tako kot je Pavlov pogojeval svoje pse [vse to lahko opazimo pri slabi glasbi], ampak je način opozarjanja na **iracionalnosti** sveta (str. 145), v katerem živi človeko bitje. Glasba zaradi tega ni narejena za zabavo, ni narejena »kar tako«, ampak ima jasno določeno nalogo, ki jo ima tudi sicer umetnost. Ta naloga ali dolžnost je etična: premagovati standardne strategije, ki jih uporabljajo ljudje; te strategije so **odpori**. Diverzija je zaradi tega naperjena proti standardnim strategijam, s katerimi ljudje navadno zavračajo vse, kar je novo ali jim kakorkoli »ne leži«.

In etično dejanje Adorno razume tako, da jo poveže z idejo refleksije in avtorefleksije, za katero pravi, da je ključna razsežnost skladateljevega dela (ibid.). Toda v tej perspektivi zopet ne smemo reči, da glasbeni drži zrcalo, s katerim odseva družbeno dogajanje. Taka ideja je prekratka, da bi razumeli Adornov koncept refleksije. Ta je namreč gesta, operacija, ki jo na glasbenem materialu naredi skladatelj, narediti pa jo

mora tudi poslušalec. Govorimo o dolžnosti, ki ni brez prisile. Torej že govorimo o premiku iz pastoralnega sveta, ki hoče biti za vsak ceno prijazen, pri tem pa ne vidi in ne prepozna lastnega paradoksnega nasilja, v nek drug svet, ki prav zaradi tega, ker je **drugi**, človeškemu bitju omogoča pogled nazaj, na kraj, kjer je stal še pred trenutkom.

Refleksija je torej prenos, je premik. Po domače bi lahko rekli, da glasba kot diverzija od poslušalca terja, da se premakne [drugam]. Premik je potreben, da ne bi bil še naprej zavrt v iluzije. Ali kot smo lahko videli v filmu *Matrica*, ko Neo vpraša Morfeja, zakaj ga bolijo oči, potem ko je končno zagledal realni svet. Odgovor je bil preprost in jasen: Ker jih še nikoli nisi uporabljal.

Dobra glasba kot diverzija človeškemu bitju odpira oči, zato je v nekem strogo določenem smislu nasilna. Odpira jih zato, da bi končno spregledal, spoznal, prepoznal, razumel, doumel. Ne zapira mu oči, ne zavija ga v iluzije, ne ponuja mu lažne pomiritve, ne zaziblje ga v spanec, češ da je v svetu vse v redu, da je svet ena sama velika racionalno urejena vas, v kateri smo vsi srečni. In antični ideal *Spoznaj samega sebe* je natanko to: refleksija, premik drugam, premagovanje lenobe in odpiranje oči za vse tisto, česar stoletja nismo hoteli videti, ker smo se tako bolje počutili, udobno pogreznjeni v iluzije, zaradi katerih tudi nismo mogli videti, kakšen je svet v resnici.

Svet ni lep, sporoča dobra glasba. Svet je poln nasilja, barbarstva, iracionalnosti, izkoriščanja mož in žena. Nobene pravice nimamo ljudem ponujati laži o svet, nobene pravice nimamo ponujati jim lažne pomiritve, nobene pravice nimamo ponujati jim goljufivih idej, ki pravijo, da nekaj je, čeprav tistega v resnici ni.

Vsak zvok pravi »mi«, nadaljuje Adorno. To pomeni, da glasba ni nič brezčasnega, da ne prihaja iz globin podzavesti ipd., ampak je eminentno **družbena**. Nobena glasba ne more nastati zunaj družbenega, v transcendenci, v vesolju, v nebesih. Ne obstaja nebeška glasba, obstaja pa tuzemska, družbena glasba. Torej je glasba vselej posebna pripoved o nas, o našem času, o družbenem okolju, v katerem živimo. In če nam ponuja lažno pomiritev ter napačno zavest, je objektivno v službi družbenega nasilja nad posameznikom in torej tudi nad nami samimi. Taka glasba pa ne zasluži, da jo izvajajo.

Na žalost pa je večina glasbe narejena natanko na tak način. Theodor Adorno se z njo nikoli ni pomiril. Ne ker se ni mogel, ampak zato, ker se ni hotel. Ostajal je zvest neki dolžnosti, ki jo je imenoval etična. Knjiga *Sound Figures* je pripoved o njej.